

Raport dotyczący adekwatności emerytur 2024 Komentarze ETUC Przedmowa GR

EKZZ dziękuje DG EMPL i Komitetowi Ochrony Socjalnej za przygotowanie piątej edycji Raportu dotyczącego adekwatności emerytur (PAR). Jego dogłębna analiza funkcjonowania i wyników systemów emerytalnych w całej UE stanowi niezbędne uzupełnienie raportu dotyczącego starzenia się społeczeństwa, który zasadniczo szacuje jedynie przyszły rozwój (publicznych) kosztów systemów emerytalnych w kontekście starzenia się społeczeństwa.

Celem polityki emerytalnej jest zapewnienie ludziom w okresie ich starości dochodu, który pozwoli im utrzymać przyzwoity poziom życia i uchroni przed ubóstwem. PAR, opierając się na tych celach oraz na podstawowych prawach zapisanych w Europejskim filarze praw socjalnych, koncentruje się na trzech wymiarach adekwatności systemów emerytalnych (utrzymaniu dochodu, unikaniu ubóstwa oraz na czasie trwania emerytury).

Analiza ostatnich trendów reformatorskich ujawniła zmiany rodzące oczekiwania oraz wyraźne zapotrzebowanie dotyczące trendów determinujących obniżenie poziomu świadczeń, podniesienie ustawowego wieku emerytalnego, postępującą indywidualizację uprawnień emerytalnych z obowiązkowych, solidarnych programów publicznych na prywatne, a nawet dobrowolne członkostwo i brak podziału ryzyka, których negatywne skutki zostały powszechnie udowodnione.

W tym kontekście niezwykle pozytywny jest fakt, że PAR zwraca większą uwagę na znaczenie reform mających tendencję do zapewniania lepszych wyników, zwłaszcza w przypadku kobiet, oraz silniejszego unikania ubóstwa poprzez programy emerytalne.

Cieszy również fakt, że należyta wagę przywiązuje się do reformy koncentrującej się na zachętach do utrzymywania wysokiej jakości, jak i dłuższej i pełniejszej kariery zawodowej, zamiast na podnoszeniu ustawowego wieku emerytalnego – co w wielu krajach przybiera skrajne formy.

Pomimo pewnych pozytywnych tendencji reformatorskich dotyczących poziomów wyników zapewnianych przez systemy emerytalne, **ochrona wielu osób starszych nadal znacząco odbiega od praw zapisanych w filarze**, zarówno w odniesieniu do unikania ubóstwa, jak i utrzymania dochodów. Dane przedstawione w PAR wskazują na istotne uchybienia. „Dłuższy okres pracy” powinien dotyczyć głównie „lepszej pracy” i ograniczenia przerw w karierze. Niestety, stosowany wskaźnik „długości życia zawodowego” nadal opiera się wyłącznie na długości okresu pomiędzy średnim wiekiem wejścia na rynek pracy a jego opuszczeniem. W oparciu o tę niefortunną definicję (przygotowaną przez EPC-AWG) redukcja bezrobocia jest od samego początku ignorowana jako instrument służący przedłużaniu kariery zawodowej.

Ryzyko ubóstwa i wykluczenia społecznego powoli rośnie od roku 2015, z jedynym wyjątkiem dotyczącym nadzwyczajnej sytuacji z roku 2021. W roku 2022 w 4 krajach wskaźnik AROPE wśród kobiet w wieku 65+ był bliski 50% lub nawet wyższy! Jednak w ostatnich latach wskaźniki ubóstwa znacznie spadły. Lecz i w tym przypadku, w wielu krajach, istniejące wskaźniki nadal pozostają alarmująco wysokie. Biorąc pod uwagę rosnącą liczbę osób starszych, nawet stabilny wskaźnik oznaczałby znaczny wzrost liczby osób, na które aktualna sytuacja wpływa!

W kilku państwach członkowskich nawet przeciętnie zarabiający pracownicy z kilkudziesięcioletnim nieprzerwanym stażem pracy doświadczają ogromnej utraty dochodów po przejściu na emeryturę – wynika to z obliczeń przeprowadzonych w celu oszacowania wymiaru utrzymania dochodów w systemach emerytalnych i wpływu zróżnicowanych ścieżek kariery, w oparciu o teoretyczne stopy zastąpienia (TTR). W większości krajów, zgodnie z obowiązującymi przepisami, stopy zastąpienia dochodów dla osób wchodzących na rynek pracy będą niższe niż obecnie. Nic więc dziwnego, że w przypadku karier krótszych lub przerywanych zastępowalność dochodu jest jeszcze niższa. W raporcie

przeanalizowano wpływ rozbieżnych ścieżek kariery na uprawnienia emerytalne, przedstawiając szereg wariantów centralnych, tj. „bazowych” obliczeń TRR. W tych wariantach wpływ bezrobocia wydaje się być niewystarczająco odzwierciedlony, zwłaszcza w odniesieniu do długoterminowego bezrobocia.

Nieodpowiednie świadczenia emerytalne w szczególności dotyczą kobiet, co zarówno szeroko i słusznie wykazano w PAR. Świadczą o tym nie tylko wyższe wskaźniki ubóstwa, ale także duże różnice pomiędzy emeryturami kobiet i mężczyzn. W roku 2022 różnica w wysokości emerytur kobiet i mężczyzn, według Eurostatu, nadal przekraczała 30% w 8 państwach członkowskich UE, natomiast średnia wartość w UE sięgała aż 26%. A to jedynie część obrazu, ponieważ zróżnicowanie emerytur z uwagi na płeć uwzględnia jedynie osoby starsze, które otrzymują emeryturę, aczkolwiek mniej kobiet niż mężczyzn spełnia kryteria kwalifikujące do otrzymania emerytury, a kryteria te w niektórych krajach są bardzo surowe. Przynajmniej coraz więcej uwagi poświęca się różnicom w traktowaniu kobiet i mężczyzn. W tym kontekście analizy w PAR mają szczególne znaczenie.

Już same wyliczenia w PAR wyraźnie sygnalizują konieczność ponownego wzmocnienia systemów emerytalnych. Nie do pomyślenia jest więc, aby starzejące się społeczeństwo nie uwzględniło trendów demograficznych w sposób wybiegający w przyszłość, zgodnie z zaleceniami zawartymi w raporcie grup wysokiego szczebla na temat przyszłości ochrony socjalnej i państw opiekuńczych w UE.

Odpowiednie uprawnienia emerytalne są ściśle powiązane z wysokiej jakości miejscami pracy oraz bezpiecznymi ścieżkami kariery. Dlatego też istotne interwencje powinny zostać podjęte na poziomie zatrudnienia i rynku pracy. Unijny plan działania EPSR przyczyni się do osiągnięcia niezbędnego przyspieszenia. Osiągnięcie kluczowych celów planu działania w zakresie zatrudnienia (zwiększenia stopy zatrudnienia wśród osób w wieku produkcyjnym o 5 punktów procentowych, zmniejszenia o połowę różnicy w zatrudnieniu kobiet i mężczyzn, tworzenie wysokiej jakości miejsc pracy) przyniosłoby znaczące korzyści zarówno dla adekwatności emerytur, jak i stabilności finansowej systemów emerytalnych. Emerytury byłyby lepsze, zwłaszcza dla tych osób, które obecnie mają słabe perspektywy emerytalne, jak ma to miejsce w przypadku wielu kobiet. Szczególną uwagę należy zwrócić na tworzenie wysokiej jakości miejsc pracy. Chociaż, na chwilę obecną, plan działania nie ma wskaźnika umożliwiającego weryfikację, jasne jest, że niskie dochody związane z pracą i niskie tygodniowe zaangażowanie w pracę nie mogą zapewnić odpowiednich emerytur ani przyczynić się do stabilności budżetowej systemów.

Ponadto, konieczna jest także reforma systemów emerytalnych, aby zaspokoić obecne i przyszłe potrzeby pokoleń borykających się z brakiem inwestycji wspierających ogólną jakość kariery, a także z poważnymi przemianami, takimi jak transformacja cyfrowa i środowiskowa.

Należy pilnie zająć się ewidentnie nieodpowiednimi mechanizmami kompensacyjnymi funkcjonującymi w wielu systemach emerytalnych: systemy muszą uwzględniać zmniejszoną zdolność do zarobkowania w związku z opieką nad dziećmi lub krewnymi, które to czynności nadal są w dużej mierze wykonywane przez kobiety, ale także długotrwałe przymusowe bezrobocie.

Postępująca indywidualizacja i prywatyzacja uprawnień emerytalnych musi zostać zatrzymana i odwrócona. Kolejną kwestią, której niestety raport nie uwzględnia, jest analiza ryzyka rosnącej liczby kapitałowych części systemów emerytalnych, w których ubezpieczeni lub emeryci ponoszą ryzyko inwestycyjne. W tych przypadkach wysokość emerytur będzie w dużej mierze zależna od uzyskanej, efektywnej stopy zwrotu z inwestycji. Realna stopa procentowa na poziomie 2% (zgodnie z raportem dotyczącym starzenia się społeczeństwa), na której opierają się obliczenia TRR, może okazać się zbyt optymistyczna, a nawet jeśli taka nie jest, z pewnością należy liczyć się z okresami o znacznie niższych lub nawet ujemnych realnych stopach procentowych, co może prowadzić do znacznie niższych uprawnień emerytalnych niż obiecano.

ETUC jest głęboko przekonana, że publiczne, solidarne systemy emerytalne oferują najlepszą i najbezpieczniejszą formę zabezpieczenia emerytalnego, zarówno dziś, jak i w przyszłości. Analizy i dane PAR nie tylko pokazują, że wciąż pozostaje jeszcze bardzo wiele do zrobienia, zanim prawa emerytalne z filaru zostaną w pełni wprowadzone w życie dla wszystkich osób w Unii Europejskiej. Raport ten pokazuje także, na przykładzie pozytywnych wzorców krajowych, kierunki i ścieżki przybliżające nas do tego celu. Mamy nadzieję, że raport zyska taką uwagę, na jaką zasługuje.